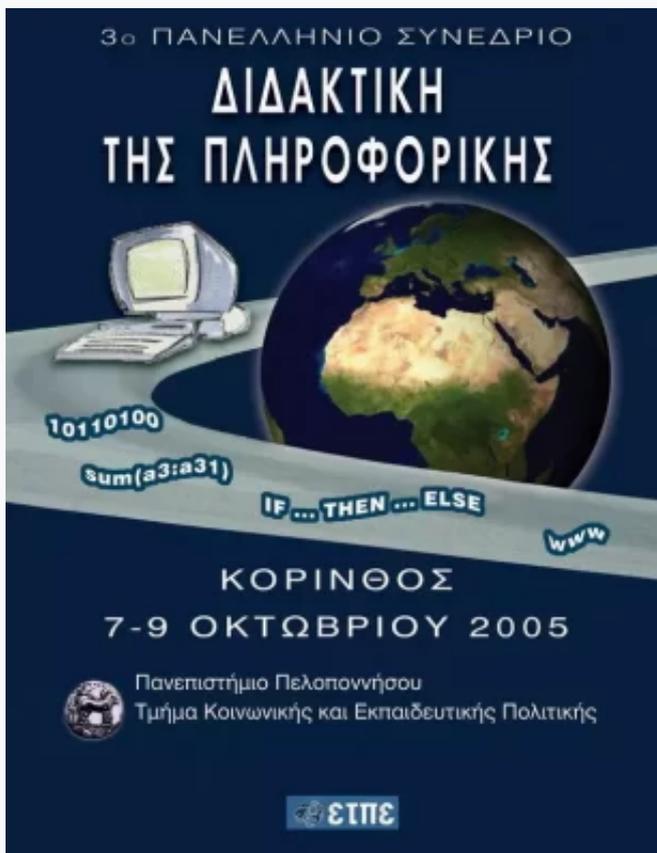

Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση

Τόμ. 1 (2005)

3ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Διδακτική της Πληροφορικής»

Γνωριμία με την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από Εικονικές Περιηγήσεις με Η/Υ

Κωνσταντίνος Μαντζάνας, Παρασκευή Λουκοπούλου

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μαντζάνας Κ., & Λουκοπούλου Π. (2026). Γνωριμία με την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από Εικονικές Περιηγήσεις με Η/Υ. *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση*, 1, 503–508. ανακτήθηκε από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/8745>

Γνωριμία με την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από Εικονικές Περιηγήσεις με Η/Υ

Κωνσταντίνος Μαντζάνας, Παρασκευή Λουκοπούλου

Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Περιστερίου

kmantzanos@yahoo.gr, const@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η γνωριμία των εκπαιδευόμενων στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) με ένα επίκαιρο θέμα, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω της νέας τεχνολογίας χρησιμοποιώντας σαν καινοτομία τη διαθεματική προσέγγιση και συνδιδασκαλία, είναι το θέμα που παρουσιάζεται. Στην εισήγηση αναφέρονται οι σκοποί και οι επιμέρους στόχοι της συνδιδασκαλίας, καθώς και οι διδακτικές μέθοδοι, τα μέσα και τα διδακτικά υλικά που χρησιμοποιήθηκαν. Αναφέρεται επίσης ο χρόνος διεξαγωγής, η διδακτική πορεία, η αξιολόγηση και τέλος, οι διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, Πληροφορική, Διαθεματική συνδιδασκαλία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) είναι «ανοικτά και ευέλικτα» σχολεία τα οποία αποκλίνουν σημαντικά από το συγκεντρωτικό, παραδοσιακό μοντέλο της εκπαίδευσης. Αυτό σημαίνει ότι τους δίνεται η δυνατότητα να διαμορφώνουν την εσωτερική εκπαιδευτική τους πολιτική, σε επίπεδο εκπαιδευτικής μονάδας, σε θέματα που αφορούν το πρόγραμμα σπουδών, το ωρολόγιο πρόγραμμα και τις σχέσεις της μονάδας με την τοπική κοινωνία, στα πλαίσια βέβαια των προδιαγραφών σπουδών για τα ΣΔΕ της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Δαγδιλέλης 2003).

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του προγράμματος σπουδών των ΣΔΕ είναι η διαθεματικότητα. Εφαρμόζουν δηλαδή τα ΣΔΕ διαθεματικές/διεπιστημονικές προσεγγίσεις. Με τον όρο *διαθεματικές προσεγγίσεις* εννοούμε μία μορφή διδασκαλίας κατά την οποία το περιεχόμενο της ενιαιοποιείται και αποκτά το χαρακτήρα εργαστηριακής και ευρηματικής μορφής. Το περιεχόμενο της διδασκαλίας δεν αφορά ξεχωριστά αντικείμενα-μάθημα, αλλά καταστάσεις μάθησης που προσεγγίζουν τη γνώση ως κάτι ενιαίο και αδιαίρετο. Παράλληλα, η διαθεματική προσέγγιση απαιτεί και μέθοδο εργασίας που χαρακτηρίζεται από την αυτενέργεια των εκπαιδευομένων, τη φυσική εποπτεία τους και την ανάπτυξη προβληματισμού από τους ίδιους. Τα στοιχεία αυτά συμβάλλουν ώστε η μάθηση να αποβαίνει, στο μέτρο του δυνατού, σφαιρική και βιωματική (Θεοφιλίδης 1987).

Επιπλέον, οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι έχουν αρκετά βιώματα, γνώσεις, εμπειρίες, πολλές φορές ασυστηματοποίητες και διάσπαρτες. Μέσω της διαθεματικότητας, δίνεται η δυνατότητα συστηματοποίησης και αλληλοσύνδεσης αυτών των γνώσεων, ώστε να αποτελέσουν ένα οργανικό όλο. Επιπλέον, ενισχύεται και καλλιεργείται η αίσθηση ότι ελέγχουν τη διαδικασία απόκτησης γνώσεων μέσω της αναζήτησης πηγών άντλησης πληροφοριών και μέσω της κριτικής επεξεργασίας τους, της επιλογής, της σύνθεσης και της καταγραφής τους (Rogers 1999).

Τη συγκεκριμένη μορφή διδασκαλίας την ονομάσαμε *διαθεματική συνδιδασκαλία* και επιλέξαμε ένα επίκαιρο θέμα όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση για να την εφαρμόσουμε.

Η επιλογή του θέματος έγινε από την καθηγήτρια της Κοινωνικής Εκπαίδευσης, λαμβάνοντας υπόψη την επικαιρότητα, το ενδιαφέρον που παρουσίαζε και την ύπαρξη πλούσιου εκπαιδευτικού υλικού σε ποικιλία μορφών (βιβλία, έντυπα, φυλλάδια, CD-ROMS) που προμηθεύτηκε από τα γραφεία της ΕΕ στην Αθήνα Η προετοιμασία και η οργάνωση του συνοδευτικού υλικού, απαιτήσε περίπου ένα μήνα.

Η γνωριμία λοιπόν με την Ευρωπαϊκή Ένωση γίνεται το προνομιακό πεδίο για την χρήση της νέας τεχνολογίας (Internet, CD-ROMS). Η εφαρμογή των διαθεματικών συνδιδασκαλιών μας επέτρεψε να προτείνουμε την αναζήτηση και συλλογή πληροφοριών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Ευρωπαϊκά Μουσεία εκ μέρους των εκπαιδευόμενων μέσω της νέας τεχνολογίας. Αυτό συμβάλλει, εκτός από την εξοικείωση τους με την νέα τεχνολογία, στη διεύρυνση των γνώσεων τους, με το να αναζητούν οι ίδιοι τις πληροφορίες τις οποίες χρειάζονται. Μαθαίνουν δηλαδή πώς να μαθαίνουν .

Στις ακόλουθες ενότητες περιγράφονται οι σκοποί και οι στόχοι-δεξιότητες της διδασκαλίας, οι διδακτικές μέθοδοι, τα μέσα και τα διδακτικά υλικά που χρησιμοποιήθηκαν και ο χρόνος διεξαγωγής της. Τέλος αναφέρεται , η διδακτική πορεία και οι δραστηριότητες, ο τρόπος με τον οποίο έγινε η αξιολόγηση των εκπαιδευόμενων και σημειώνονται οι διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα.

ΣΚΟΠΟΙ

Με τη διδασκαλία του θέματος «Γνωριμία με την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από εικονικές περιηγήσεις με Η/Υ» οι εκπαιδευτές της Κοινωνικής Εκπαίδευσης και της Πληροφορικής επιδίωκαν :

- Να αναπτυχθούν παιδαγωγικές διαδικασίες που στηρίζονται στην συνεργατική και διαθεματική προσέγγιση και διδασκαλία της γνώσης.
- Να αποκτήσουν οι εκπαιδευόμενοι την ικανότητα να αναζητούν πληροφορίες, κάνοντας χρήση Η/Υ, για την διεύρυνση των γνώσεων τους
- Να μάθουν να προγραμματίζουν, οργανώνουν και παρουσιάζουν ένα τελικό προϊόν μέσω Η/Υ με συνεργατικές διαδικασίες.
- Να αυξηθεί το ενδιαφέρον και η συμμετοχή των εκπαιδευομένων στη διαδικασία κατάκτησης της γνώσης με τρόπο που να τους χαροποιεί και όχι να τους κουράζει.

ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΧΟΙ - ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

- Να γνωρίσουν τη δομή και τη λειτουργία των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Να πληροφορηθούν για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (γεωγραφική θέση, ιστορία, πολιτισμός κ.λ.π.) ώστε να διαμορφώσουν απόψεις λιγότερο εθνοκεντρικές.
- Να αποκτήσουν ευχέρεια στη χρήση και εξερεύνηση CD-ROM για ανεύρεση πληροφοριών.
- Να μπορούν να κάνουν χρήση μηχανών αναζήτησης (Google, Yahoo κλπ) για ανεύρεση ιστοσελίδων με συγκεκριμένο περιεχόμενο ή εικόνες (π.χ. χαρακτηριστικοί πίνακες διάσημων ζωγράφων)
- Να αποκτήσουν ευχέρεια στην πλοήγηση στο Internet ακόμη και σε ιστοσελίδες με ξενόγλωσσο περιεχόμενο, έστω και αν γνωρίζουν μόνο μερικές αγγλικές λέξεις-κλειδιά.
- Να γνωρίσουν τι είναι και πως μπορούν να κάνουν μια εικονική περιήγηση (virtual-tour) στο μουσείο Van Gogh.
- Να εξοικειωθούν με τη χρήση του PowerPoint για την παρουσίαση της εργασίας τους.
- Να μάθουν πως μπορούν να ενσωματώνουν στο PowerPoint κείμενα ή εικόνες από άλλες πηγές (π.χ. από το Internet ή από το CD-ROM)
- Να γνωρίσουν επιπλέον δυνατότητες του PowerPoint όπως εισαγωγή ήχου, βίντεο, μουσικού κομματιού από CD-ROM, MP3, χρονισμό παρουσίασης κ.λ.π.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ

Η *διαθεματική συνδιδασκαλία* αποτελεί την καινοτομία στις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν. Όπως έχουμε αναφέρει, η χρήση CD-ROM και Internet που ακολούθησε το σύνολο της διδακτικής πορείας, ενόησε μεν την αυτενέργεια των εκπαιδευομένων στη διερεύνηση της γνώσης, αλλά περισσότερο ατομικά και λιγότερο ομαδοσυνεργατικά. Η χρήση του Η/Υ δύσκολα επιδέχεται συλλογικές μορφές διαχείρισης. Ωστόσο δόθηκε η δυνατότητα να λειτουργήσουν μικρές ομάδες εργασίας των δύο (2) ή των τριών (3) ατόμων, για την παρουσίαση στην τάξη μιας χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο *καταιγισμός των ιδεών* στο στάδιο της διερεύνησης σε θέματα που προσφέρονταν να συμμετέχει ο εκπαιδευόμενος με την κατάθεση των ιδεών του, ήταν επίσης μια μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε. Τέλος χρησιμοποιήθηκαν ο *ελεύθερος σχολιασμός* (σε όλη τη διδακτική πορεία) και η *μετωπική διδασκαλία* όταν ο διδάσκων έπρεπε να δώσει τις πρώτες πληροφορίες, τα πρώτα στοιχεία για το διδακτικό αντικείμενο

ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ

Ως μέσα χρησιμοποιήθηκαν:

- Η/Υ, Επιδιασκόπιο, Slides
- Εφημερίδες, φυλλάδια και περιοδικά με σχετικά άρθρα
- Το CD-ROM «Γεια σου Ευρώπη»
- Ηλεκτρονικές διευθύνσεις μουσείων

- Ερωματολογία και Ενημερωτικός φάκελος υλικού

Με την έναρξη της διαθεματικής ενότητας δόθηκε στους εκπαιδευόμενους φάκελος με ενημερωτικό υλικό που περιείχε επιλεγμένα άρθρα για την ΕΕ, σύντομες σημειώσεις, χάρτες, χαρακτηριστικούς ζωγραφικούς πίνακες κ.λ.π. Με αυτό τον τρόπο είχαν τη δυνατότητα να ανατρέχουν σε αυτό όποτε το έκριναν για πληροφορίες και είχαν τη δυνατότητα και να τον εμπλουτίζουν.

ΧΡΟΝΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ

Η παρουσίαση της διαθεματικής ενότητας για την Ε.Ε. έγινε στους εκπαιδευόμενους της Β΄ τάξης του ΣΔΕ σε τρεις ομάδες των δώδεκα ατόμων. Η συνολική διάρκεια του προγράμματος ήταν δέκα τέσσερις (14) ώρες για την κάθε ομάδα (7 δίωρα).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Στο πρώτο δίωρο δόθηκε στους εκπαιδευόμενους ερωματολόγιο σχετικό με το θέμα για την διαπίστωση των γνώσεών τους και την εικόνα που έχουν για τον Ευρωπαϊό Πολίτη. Στη συνέχεια παρουσιάστηκε στους εκπαιδευόμενους ο τρόπος διεξαγωγής του θέματος. Διευκρινίστηκε ότι για κάθε θέμα που θα μας απασχολούσε σχετικό με την Ε.Ε. (δομή, λειτουργία, όργανα, κράτη-μέλη, διεύρυνση, κοινοτική νομοθεσία, κ.λ.π.) θα γινόταν μια αρχική παρουσίαση του από την καθηγήτρια της Κοινωνικής Εκπαίδευσης, μετά θα το διερευνούσαν οι ίδιοι για περισσότερες πληροφορίες στο CD-ROM και θα ακολουθούσε ελεύθερος σχολιασμός.

Γι' αυτό το λόγο έγινε παρουσίαση του CD-ROM και διερεύνηση των περιοχών αναφοράς του από τον καθηγητή της Πληροφορικής.

Όσον αφορά τις περιηγήσεις στα μουσεία της Ευρώπης, διευκρινίστηκε ότι η ανεύρεση των πληροφοριών και των σημαντικότερων πινάκων και αγαλμάτων τους θα γινόταν από τους ίδιους μέσω του Internet.

Βέβαια, το θέμα επεκτεινόταν και πέραν της τέχνης με την αυστηρή έννοια του όρου, ώστε να δοθεί η δυνατότητα να καταθέσουν οι εκπαιδευόμενοι και τις προσωπικές τους γνώσεις ή απόψεις.

Η τελευταία μισή ώρα του διδακτικού δίωρου προσφερόταν για αξιοποίηση του CD-ROM σύμφωνα με τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα (π.χ. εξερεύνηση μιας συγκεκριμένης χώρας της Ε.Ε.) ή την ανεύρεση μέσω του Internet πληροφοριών και εικόνων για τη χώρα που θα παρουσίαζαν στην εργασία τους.

Το τελευταίο δίωρο της διδακτικής ενότητας ήταν αφιερωμένο στην παρουσίαση μιας χώρας της ΕΕ. Ανέλαβαν ανά δύο (2) ή τρία (3) άτομα να παρουσιάσουν μια χώρα της επιλογής τους κάνοντας χρήση του PowerPoint και χρησιμοποιώντας υλικό από το CD-ROM, το Internet, ηλεκτρονικές εγκυκλοπαίδειες κ.λ.π.

Με αυτόν τον τρόπο εξελίχθηκε η διδακτική πορεία.

Δεν υπήρξε φυσικά αυστηρό χρονικό πλαίσιο και όπου το θέμα προσφερόταν για παρεμβάσεις, οι εκπαιδευτικοί εναλλάσσονταν. Εξάλλου ειδικά η εξερεύνηση χωρών της Ε.Ε. ήταν «ένα ευχάριστο ταξίδι» που το απολάμβανε ελεύθερα όλη η ομάδα, εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιολόγηση είναι μια συνεχής διαδικασία που δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτή να συλλέγει τις πληροφορίες εκείνες που είναι χρήσιμες για τον εντοπισμό αδυναμιών κατά την εκπαιδευτική διαδικασία και να τις βελτιώνει.

Η συμμετοχή των εκπαιδευόμενων κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, καθώς και η συνεισφορά τους στην παρουσίαση των χωρών, ήταν τα βασικά κριτήρια για την αξιολόγηση τους. Η συνδιδασκαλία βοήθησε ως προς την αντικειμενικότερη αξιολόγηση (παρατηρήσεις, ανταλλαγή απόψεων για βελτιώσεις κ.λ.π.).

Η βιντεοσκόπηση της διδασκαλίας και των παρουσιάσεων των εκπαιδευομένων βοήθησε στο να γίνουν παρατηρήσεις και βελτιώσεις από τους εκπαιδευτές.

Τέλος δόθηκαν ερωτηματολόγια αυτοαξιολόγησης.

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τις απαντήσεις των εκπαιδευόμενων στα ερωτηματολόγια, η εκτίμηση είναι ότι η διαθεματική συνδιδασκαλία του συγκεκριμένου θέματος τους ικανοποίησε. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησε ότι έμεινε ικανοποιημένη από την επιλογή του θέματος και σχημάτισαν τη γνώμη ότι πρόκειται για έναν νέο τρόπο διδασκαλίας.

Αξίζει να επισημάνουμε ότι η χρήση του CD-ROM και του Internet για την συλλογή πληροφοριών, θεωρήθηκαν τα πιο ενδιαφέροντα σημεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας και κινητοποίησαν ακόμη και εκπαιδευόμενους που συνήθως ήταν παθητικοί δέκτες. Η ερμηνεία που δίνουμε είναι ότι η δυνατότητα εύρεσης πληροφοριών και διερεύνησης του θέματος με πρωτοβουλίες του εκπαιδευόμενου – που έτσι κι αλλιώς ανταποκρίνεται θετικά στη χρήση της νέας τεχνολογίας – κάνει τη συμμετοχή του πιο ενεργητική. Το απέδειξαν εξάλλου από τις πρωτοβουλίες που πήραν και τον προσωπικό χρόνο που διέθεσαν, ώστε να κάνουν την παρουσίαση της χώρας επιλογής τους ενδιαφέρουσα και ελκυστική.

Πιστεύουμε ότι η ανταπόκριση των εκπαιδευόμενων οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στο ενδιαφέρον και στην επικαιρότητα του θέματος.

Όσον αφορά τις τεχνολογικές γνώσεις και δεξιότητες που απέκτησαν οι εκπαιδευόμενοι σαν αποτέλεσμα της συγκεκριμένης συνδιδασκαλίας, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τη σχετική ευχέρεια στην αναζήτηση συγκεκριμένων πληροφοριών από το CD-ROM που τους δόθηκε, καθώς και την μεγαλύτερη εξοικείωση με το Internet και την χρήση των μηχανών αναζήτησης Google και Yahoo για την εύρεση κυρίως εικόνων (πίνακες, τοπία) και σε μικρότερο βαθμό κειμένων που τους ενδιέφεραν.

Αναφέρουμε επίσης την ικανότητα τους να δημιουργούν (ανάλογα με το βαθμό ενασχόλησης τους) από μια απλή παρουσίαση στο PowerPoint με μικρά δικά τους κείμενα και κάνοντας αντιγραφή –επικόλληση κάποιων εικόνων από το CD-ROM ή το Internet, έως πραγματικά υπέροχες με ήχο, βίντεο, animation από το Internet, μουσική, κατάλληλο χρονισμό κ.λ.π., βάζοντας τη σφραγίδα της προσωπικής τους δημιουργίας και υπερκαλύπτοντας έτσι τους στόχους που είχαν τεθεί.

Βέβαια δεν έλειψαν και οι δυσκολίες κατά τη διάρκεια του όλου εγχειρήματος, οι οποίες προέκυπταν κυρίως από το γεγονός ότι το CD-ROM για την ΕΕ ήταν αρκετά

«δύστροπο» στη χρήση του. Δηλαδή στο ξεκίνημα αργούσε πολύ να «φορτώσει» και συχνά «κόλλαγε» με αποτέλεσμα να χρειάζεται να «ξανατρέξει» από την αρχή και να χάνεται πολύτιμος χρόνος μέχρι να μπορέσουν όλοι οι εκπαιδευόμενοι να συντονιστούν.

Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη μας και το γεγονός ότι οι Η/Υ του εργαστηρίου έχουν παλαιότητα άνω των έξη ετών και έχουν υποστεί αρκετά σκληρή χρήση, το πρόβλημα γινόταν οξύτερο.

Ένα άλλο πρόβλημα ήταν η δυσκολία των εκπαιδευόμενων να πλοηγηθούν σε ξενόγλωσσες ιστοσελίδες λόγω των περιορισμένων γνώσεων τους στα αγγλικά. Το ξεπεράσαμε χρησιμοποιώντας projector και εξηγώντας τη λογική των βημάτων που θα έπρεπε να ακολουθήσουν, αναγνωρίζοντας αγγλικές λέξεις-κλειδιά (π.χ. Museum, photos, Picasso, Mona Lisa) ή χρονολογίες που ήταν κατανοητές από όλους.

Ιδιαίτερα εκτιμήθηκε από τους εκπαιδευόμενους η διανομή φακέλου με σημειώσεις από τους εκπαιδευτές με την έναρξη της διαθεματικής ενότητας. Το είδαν όπως είπαν «σαν ένα μικρό βιβλίο» που μπορούσαν να το αξιοποιούν για την καλύτερη μελέτη μιας έννοιας, ενός όρου ή μιας πληροφορίας για έναν ζωγράφο ή ένα συγκεκριμένο έργο του.

Αρκετοί το εμπλούτισαν με σχετικά άρθρα που βρήκαν οι ίδιοι και μάλιστα η πλειοψηφία των εκπαιδευόμενων δεν αρκέστηκε σε αυτό, αλλά μας ζήτησαν και το εκπαιδευτικό CD-ROM να το αντιγράψουν, ώστε να το έχουν στο σπίτι τους και να το δουν ολόκληρο, μιας και η διαθέσιμη ώρα στο σχολείο δεν τους ήταν αρκετή!

Αξιολογώντας συνολικά το τελικό αποτέλεσμα της εκπαιδευτικής προσπάθειας, θα λέγαμε ότι πραγματικά «άξιζε τον κόπο» γιατί όλοι έμειναν ευχαριστημένοι και απόλαυσαν το «ταξίδι». Επιπλέον έδωσε τη δυνατότητα στην πλειοψηφία των εκπαιδευόμενων να προσεγγίσουν τις περισσότερες από τις αρχικές δικές μας «Ιθάκες-στόχους», ενώ οι υπόλοιποι ίσως ανακάλυψαν τις δικές τους...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Rogers A. (1999), *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχιμο
- Δαγδιλέλης Β. (2003), Οι τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνιών και ο πληροφορικός εγγραμματισμός, στο Βεκρής Λ. & Χοντολίδου Ε. (επιμ.), *Προδιαγραφές Σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*, 139-167, Αθήνα: Γ.Γ.Ε.Ε./Ι.Δ.ΕΚ.Ε.
- Θεοφιλίδης, Χ. (1987), *Διαθεματική προσέγγιση της διδασκαλίας*, Λευκωσία